

УДК 378.035:371.3

МЕТОДИ АКТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ І ТРЕНІНГОВИХ КОМПАНІЯХ

Ніна Лозинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Оволодіння методикою навчання шляхом застосування методів активного соціального навчання є в певному розумінні вершиною майстерності викладача. Активне соціальне навчання – це комплексний соціально-дидактичний напрям, орієнтований на широке охоплення соціальної практики.

Ключові слова: особистість, комунікації, група, соціальна спільнота, соціальна діяльність.

Активне соціальне навчання – це комплексний соціально-дидактичний напрям, орієнтований на широке охоплення різноманітних сфер соціальної практики: використовує різні форми і методи активної психологічної та соціально-психологічної дії для розвитку в людей знань, умінь і навичок ефективнішого соціального і професійного функціонування, підвищення психологічної культури, оптимізації їхньої соціально-психологічної компетенції як суб'єктів спілкування.

Незалежно від форм, активне соціальне навчання використовують у процесі спілкування, в умовах певним чином організованої інтенсивної взаємодії учасників малої групи “форсовано” (30–80 год занять).

Групове навчання зазнало впливу багатьох головних психологічних напрямів (біхевіоризму, фрейдизму, гуманістичної психології, когнітивізму, інтеракціоналізму).

На рівні практичної реалізації наявні різні конкретні методичні підходи: Т-групи, енкаутер-групи, групи навчання, тренінг сенситивності, “група особистісного зростання” та ін. Розглянемо їх детальніше.

Різні типи групового навчання можуть бути виділені залежно від того, з яких джерел людина одержує інформацію про своє “Я”, дізнається про себе під час взаємодії з іншими підприємствами.

“Я-Я” – тип, який пов'язаний головно з особистісним зростанням. Головні джерела навчання – інтерперсональні (внутрішньоособистісні).

“Я-Інші” – тип, який фокусується на міжособистісних стосунках. Учасників заохочують до пошуку даних, які стосуються, наприклад, впливу

їхньої поведінки на інших, або манери, якою вони спілкуються з іншими людьми.

“Я-Група” – тип, який розглядає особистість і спосіб її комунікації з групою як соціальною спільнотою, до якої ця особистість належить. Предметом розгляду є питання впливу стилів і особливостей групової участі

“Я-Організація” – тип, який приділяє головну увагу індивідові як членові великої організації. Групи цього типу зазвичай орієнтуються на вивчення досвіду міжособистісної взаємодії в умовах міжгрупового змагання, конфлікту і кооперації.

“Я-Професія” – тип, орієнтований на суб’єкта якогось конкретного виду діяльності, який досліджує його почуття, прагнення і життєві цінності, які цей суб’єкт отримує і реалізує в умовах своєї професійної діяльності

Ця типологія дає змогу виявити переваги різних комбінацій стосунків у кожному типі групового соціального навчання.

До основних видів групового навчання можна віднести такі: тренінг-групи, групи навчання, групи зустрічей.

Тренінг-групи (Т-групи) пронизують майже всі типи групового навчання. У певному розумінні Т-група – це “душа” всієї системи активної соціально-психологічної підготовки в США.

Хоча ситуації, які виникають під час навчання в Т-групі, досить різноманітні, кілька суттєвих ознак, які стимулюють навчання, можна звести до чотирьох основних:

- акцент на взаєминах учасників групи, які розвиваються та аналізуються в ситуації “тут і тепер”;
- об’єктивація суб’єктивних почуттів та емоцій учасників групи стосовно один одного, які розглядають як матеріал для аналізу;
- атмосфера розкутості й свободи спілкування між учасниками, яку створюють для того, щоб можна було щиро і правдиво висловлювати свої почуття і думки один відносно одного, а також мати “зворотний зв’язок” у відповідь на це від інших членів групи;
- клімат психологічної безпеки, коли забезпечується вибір як міра входження в груповий процес, так і зміни, які відбуваються під час цього процесу.

Т-групи – це американський продукт, акцентується на рівності й взаємозалежності її учасників. Це положення є вирішальним, воно дає змогу учасникам груп ставати самосвідомими, умілими та поінформованими щодо рушійних сил індивідуального та групового життя.

З огляду на це до керівника Т-групи ставлять певні вимоги:

- повинен діяти в демократичній манері, бути взірцем поведінки “позитивного учасника” групи, реалізуючи головні цілі (зокрема,

зменшення захисних реакцій поведінки, тобто бути прикладом “відкритості”);

- визначає прямий, але не оціночний зворотний зв'язок;
- відкритий для виявлення і прийняття як власних почуттів, так і почуттів інших.

Зазначимо, що з часу виникнення Т-групи ефективно використовують у практиці підготовки менеджерів різних рангів з метою виховання демократичного стилю керівництва.

Групи навчання (Study group) сформувалися як пряма альтернатива досвіду Т-груп, хоча головні завдання цих видів груп однакові.

Група навчання є британською за походженням і відображає інші концептуальні положення. На відміну від Т-груп, у групах навчання (S-групах) однією з центральних є проблема авторитету, влади. Питання індивідуального ставлення до авторитету є більш вагомим і складним, ніж питання взаємозалежності.

Якщо цілі і стиль керівників (тренерів) Т-груп змінюють залежно від обставин, їхні теоретичні позиції різноманітні, то лідери S-груп дотримуються єдиної теоретичної схеми (цілі, стиль і методи їхньої роботи), більш консервативні, як і багато іншого в культурних традиціях Англії.

Проте люди, які навчаються в обох видах груп, зазначають про подібні суб'єктивні наслідки після завершення навчання. У країнах Заходу популярні обидва види групового навчання, які впливають один на одного.

Групи зустрічей (Encouter groups) найчастіше асоціюють з Т-групами. З огляду на це розпізнати суттєві відмінності між ними досить важко, хоча вони є. Зокрема, за E-групами визнається більша “емоційність”, вони більше особистісно зорієнтовані (“як повноцінніше жити і відчувати”), їхня концепція більш екзистенціальна.

Часто У-групу розглядають як комплексну технологію активного соціального навчання, яка охоплює декілька групових методів зокрема й метод Т-груп.

Виділяють до десяти напрямів соціально-психологічної підготовки, об'єднаних спільною назвою “енкаутер-групи”. Це Т-групи, гештальттерапія, транзактний аналіз, езален-еклектик, особистісне зростання, синанон, психодрама, марафон, психоаналітично орієнтовані групи, енкаутер-тайпс.

Охарактеризуємо енкаутер-групи.

А. Гештальттерапія (Gestalt-therapy) – поширений у США науково-практичний рух. Гештальт акцентує на цілісності у психічній організації особистості.

У гештальт-орієнтованій енкаутер-групі головно акцентують на створенні атмосфери підвищеної емоційності, на розумінні того, що “говорить” нам наше тіло рухами, позами і жестами, численними

автономними скелетно-м'язовими змінами як сигналами наших психічних станів.

Лідер групи найчастіше допомагає іншим членам розв'язувати внутрішні конфлікти внаслідок дотримання "діалогу" між частинами цілісної психічної організації людини.

Участь і втягування інших членів групи у процес є мінімальними; часто їхньою головною функцією і внеском у процес є просте підтвердження визначених уявлень під час інтеракції лідера і члена групи. Є порожній стілець ("гаряче місце"), який учасники групи займають по черзі для роботи з тренером.

Б. Транзактний аналіз (Trans-aktional analysis). Як і в гештальт-групах, лідер працює з кожним членом групи по черзі.

Поняття "транзактний аналіз" передбачає дослідження трансакції, відношення більше між станами "Я" (Его), як і у процесі психоаналізу, ніж трансакції між індивідами.

Виділяють і аналізують три стани "Я" як наслідки соціального досвіду, позначені як "батько" – "дитина" – "дорослий". "Батько" репрезентує авторитарні тенденції людини відносно себе та інших людей. Особа в позиції "дитина" здебільшого займає підлегле становище щодо інших. Найбільш оптимальним та здоровим психічним станом є позиція "дорослого", який уміє захищати власну думку, організовувати взаємини з іншими на основі рівного партнерства.

Обговорення і вивчення домінуючих тенденцій цих трьох позицій ("Батько", "дитина", "дорослий") і є основою транзакційного аналізу.

В. Метод "езален-еклектриш" (Esalen Electric) ґрунтується на використанні невербальної поведінки і невербальної комунікації для забезпечення групового та особистісного зростання. Теоретичною основою цієї роботи є концептуальна модель трикомпонентної структури і особистісних потреб, яка складається із потреби у прийнятті, потреби в контролі (владі) і потреби в близькості й любові.

Лідер групи орієнтується як на індивідуальні проблеми учасників, так і на міжособистісні стосунки всередині групи. Він активний і часто конструктивно залучається у процес, аби допомогти комусь із членів групи звільнитися від стримувальних його внутрішніх психічних гальм, які виражені в його тілесній організації. Акцентують на діях та експериментуванні.

Г. Синанон (Synanon). Цей вид груп відрізняється від інших. У синанон-групах увага зосереджується на прояві негативних емоцій, гніву, агресії. Навчання відбувається в ігровій формі, де кожного учасника по чергово "розбирають по кісточках" інші члени групи, "вдаряючи" найчастіше по болючих і найважливіших суб'єктивних проблемах,

виховуючи таким чином толерантність до негативних психологічних дій. Ця техніка інколи може створити більші можливості для індивідуальних і групових змін порівняно з психологічною підтримкою.

Д. Психодраму, або рольову гру, широко застосовують і як самостійний метод, і як допоміжну техніку в багатьох інших формах енкаутер-груп.

Особливість цього методу полягає в імпровізованому розігруванні учасниками процесу заданої проблемної ситуації, коли вони виконують різні ролі персонажів ситуації.

Крім “діяльнісного” усвідомлення особистих проблем, цей метод дає можливість учасникам практично відпрацьовувати і закріплювати нові, ефективніші форми поведінки у значущих для них ситуаціях і умовах з найменшим ступенем ризику отримання психологічної травми.

Е. Марафон (або “сконцентрована у часі” група) став значним поняттям у технології енкаутер-груп. Учасники марафонських груп безперервно взаємодіють протягом тривалого проміжку часу (12, 24 і навіть 48 год поспіль). Деяким учасникам може надаватися коротка перерва для сну, але загальне навчання не припиняється. Тривалий “обличчям до обличчя” психічний контакт у поєднанні з повним фізичним виснаженням сприятиме інтенсифікації темпів інтеракції й спонтанності взаємних реакцій один на одного між учасниками групи. Прибічники цього методу твердять, що сили, згенеровані цією просторово-часовою гіперболізованою безперервністю, мають здатність протягом єдиного “уїк-енду” привести до більших особистісних і міжособистісних змін, аніж місяці і навіть роки “розчинених” у часті, менш інтенсивних зустрічей.

С. Енкаутер-тайпс (Encounter-tapes). Особливістю цього виду є те, що на заняттях немає офіційного керівника. Вони самокеровані, лідери (неофіційні) висуваються зі складу учасників групи. Програму такого навчання надають у вигляді структурованих магнітофонних записів, відомих під назвою “енкаутер-тайпс”.

Роль лідерів виконують змонтовані магнітофонні записи, в яких змодельовані ефективні прийоми організації груп, певні структуровані вправи. Ці програми рекомендують учасникам відтворювати різні ситуації взаємодії (групові й парні), а також зрідка окремі роздуми і тлумачення однієї людини для того, щоб досягти налагодження зв'язку між членами груп, атмосфери теплоти і безпеки. Учасники груп навчаються виконувати певні дії, а також через інтерпретацію цих дій забезпечувати зворотний зв'язок і міжособистісне взаємопізнання.

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: підручник. К., 1998.
2. *Атутов П. Р.* Технология и современное образование // Педагогика. 1996. № 2.
3. *Безпалько В. П.* Слагаемые педагогической технологии. М., 1989.
4. *Буряя Н. П.* Соціальна робота: Навч. посіб. Харків, 1995.
5. *Євдокимов О. В.* Нові педагогічні технології організації навчання студентів: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. Харків, 1997.
6. *Кларин М. В.* Педагогическая технология. М., 1989.
7. *Канн-Калик В. А.* педагогическая деятельность как творческий процесс. Грозный, 1976.
8. *Вербицкий А. А.* Активное обучение в высшей школе. М., 1991.
9. *Прокопенко І. Ф., Євдокимов В. І.* Педагогічні технології: Посібник. Харків, 1995.
10. *Хершунский Б. С.* Педагогическая прогностика: методология, теория и практики. К., 1986.

METHODS OF ACTIVE SOCIAL LEARNING IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND TRAINING WORKSHOPS

Nina Lozyns'ka

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA-79000 L'viv, Ukraine*

Mastering various instruction strategies, the methods of active social learning in particular leads to some extent to the high level of higher school instructor skills. Active social education is the combined social and didactic trend of involving the broad social practice.

Key words: personality, communications, group, social community, social activity.

Стаття надійшла до редколегії 27.06.2007

Прийнята до друку 29.10.2007